

Énekeskönyvünk énekei: Paul Gerhardt egyéb költeményei

Az előző számunkban Paul Gerhardt és Johann Crüger együttműködésének példáit láthattuk. Most —sorozatunk harmadik részében— azokat a korálokot tekintjük végig, amelyek más zeneszerzők dallamaival kapcsolódnak össze. Bemutatjuk, mi a különbség a német és a magyar énekeskönyvben megjelenő forma között.

1) *Warum sollt ich mich denn grämen? — Ó, én lelkem, mért csüggedsz el?* (EÉ 341)
(1–2. kottapélda)

A dallam Johann Georg Ebelingtől származik, aki Crüger hivatali utódja és Gerhardt munkatársa volt a berlini Nikolaikirchében. A táncos, szökkenő ritmus azt a lelki felszabadultságot, örömet érzékelteti, amely csak igen mély hit nyomán jöhet létre.

1. kottapélda

A dúr dallam négysoros, 8+12(6+6)+8+12(6+6) szótagszámú, de azáltal, hogy az 1-3. ill. 2-4. sor ritmusa azonos, két nagy egységgé áll össze. A német változat 12 versszakos, a magyar ezzel szemben csak 5: az eredeti 1, 3, 4, 8, 12. strófáját közli. Következzék egy négyszólamú Kantionalsatz két ad libitum dallamhangszerrel (ez eredetileg hegedű, de lehet furulya, fuvola vagy más is, ami éppen rendelkezésre áll). (3. kottapélda)

Ó, én lel - kem mért csüggedsz el?
 Van ne-ked Is-te - ned. Őt nem veszthe - ted el;
 Ki ven - né el üd - vös - sé - ged,
 A mennyet, a - me - lyet Jé - zus szerzett né - ked?

2. kottapélda

Instrumente (ad libitum)

1. War - um sollt ich mich denn grä - - - men?
 1. War - um sollt ich mich denn grä - - - men?

6 5 6 4 # #

Hab ich doch Chri - stum noch; wer will mir den neh - men?

Hab ich doch Chri - stum noch; wer will mir den neh - men?

5 6 6 6 6 6 4 #

Wer will mir den Him - mel rau - - - ben,

Wer will mir den Him - mel rau - - - ben,

6 # 6 # 4 # #

den mir schon Got - tes Sohn bei - ge - legt im Glau - ben?

den mir schon Got - tes Sohn bei - ge - legt im Glau - ben?

3. kottapélda

2) *Ich steh an deiner Krippen hier* — *Ím, jászlad mellett térdelek* (EÉ 161)

(4-5. kottapélda)

Johann Sebastian Bach dallama. A vers és a dallam viszonya itt speciális, ugyanis a dallam sokkal később keletkezett, mint a költemény. Bach előtt ezt a verset más dallamra alkalmazták (*Es ist gewißlich an der Zeit* — *Bizony betelik az idő*). Kedvelt karácsonyi énekünk.

Ich steh an dei - ner Krip - pen hier, o
ich kom - me, bring und schen - ke dir, was

Je - su, du mein Le - ben;
du mir hast ge - ge - ben. Nimm hin, es ist mein

Geist und Sinn, Herz, Seel und Mut, nimm al - les

hin und laß dir's wohl - ge - fal - len.

4. kottapélda

Hétsoros moll dallam, /:8+7:/8+8+7 szótagszámmal. Gerhardt 9 strófája a magyar énekeskönyvben 6-ra rövidül (1, 2, 3, 6, 8, 9). Bachnak ez a „geistliches Lied”-je basso continuóval a Schemelli énekeskönyvben (1736) található.

Ím, jász-lad mel-lett tér-de-lek, Ó,
 El-hoz-tam min-den kin-cse-met, Mit
 Jé-zus, üd-vös-sé-gem.
 in-gyen ad-tál né-kem: A szí-vem, lel-kem.
 é-le-tem, Ó, fo-gadd tő-lem ked-ve-sen,
 Ne szol-gá!-jon, csak té-ged.

5. kottapélda

3) Nun ruhen alle Wälder — Már nyugosznak a völgyek (EÉ 113)

(6–7. kottapélda)

A dallam eredetileg Heinrich Isaac Innsbruck, *ich muß dich lassen* című német „Lied”-je a XV. század végétől. Erre írtak kontrafaktumot, vallásos szöveget a XVI. század elején (*O Welt, ich muß dich lassen*). Gerhardt tehát egy ismert és kedvelt dúr dallamra írt új szöveget a XVII. század közepén.

Nun ru-hen al-le Wäl-der, Vieh, Men-schen,
 Städt und Fel-der, es schläft die gan-ze Welt; ihr
 a-ber, mei-ne Sin-nen, auf, auf, ihr sollt be-
 gin-nen, was eu-rem Schöp-fer wohl-ge-fällt.

6. kottapélda

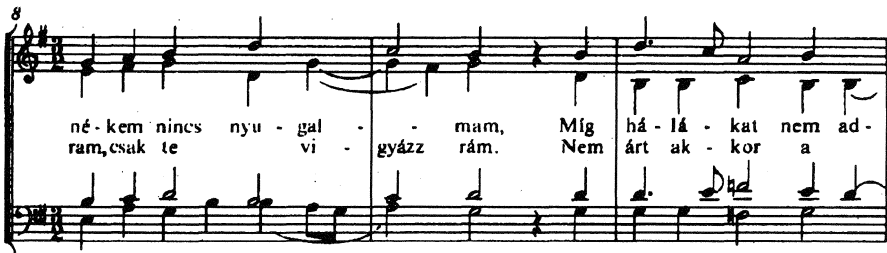
Már nyugosznak a völ - gyek, Az er - dők s minden
 föl - dek, Mind e vi - lág pi - hen. De
 né - kem nincs nyu - gal - mam, Míg há - lá - kat nem
 ad - tam Te - né - ked, én jó Is - te - nem.

7. kottapélda

Legszebb esti énekeink közül való. Hatsoros, 7+7+6+7+7+6 szótagszámú, de a dallam kérdés-felelet jellege miatt kétrészesnek érzékeljük. A német 9, a magyar 8 versszakos, egyedül a 6. német strófa marad ki. Eredeti ritmusa sokkal változatosabb, mint a magyar énekeskönyvben közölt változat. Most következő példánk a Karénekeskönyv II. közlését idézi. (8. kottapélda)

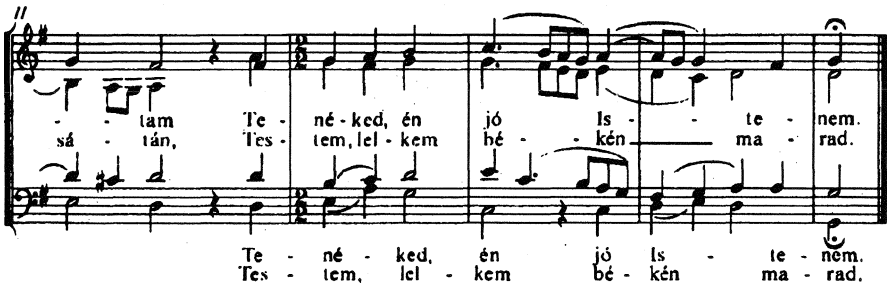
S
A
1. Már nyu - gosz - nak a völ - gyek, Az
2. Jé - zus, te légy ol - tal - mam, Csak
T
B
er - dők s min - den - föl - dek, Mind e vi - lág pi - hen, De
ná - lad lesz nyu - gal - mam, Hű szár - nya - id a - latt. U -

8

né - kem nincs nyu - gal - mam, Míg há - lá - kat nem ad -
ram, csak te vi - gyázz rám. Nem Árt ak - kor a

11

sá - lam tán, Te - né - ked, én jó Is - te - nem.
Tes - tem, lel - kem hé - kén ma - rad.
Te - né - ked, én jó Is - te - nem.
Tes - tem, lel - kem bé - kén ma - rad.

8. kottapélda

A korálok előadásmódjának alakulása érzékenyen érintette a reneszánsz korban született dallamokat. Az ekkor megszokott ritmikai gazdagság (páratlan és páros ütemek, ill. lüktetés állandó váltakozása) a barokk stílus és ízlés kiegyenlítettiségre való törekvése miatt teljesen eltűnt. Például szolgálnak erre Bach korálfeldolgozásai.

Következzék most Gerhardt néhány fontosabb énekének felsorolása.

4) *Ein Lämmlein geht und trägt die Schuld* — A Bárány hordja csendesen (EÉ 370)
— Wolfgang Dachstein

5) *Gib dich zufrieden und sei stille* — Légy csendes szívvel, légy békével (EÉ 340)
— Jakob Hintze (igen nagy eltérések a dallamban)

6) *Sollt ich meinem Gott nicht singen?* — Hogyne dicsérném az Istent (EÉ 53)
— Johann Schop (főképp ritmikai eltérések)

Befejező példánk legkedveltebb böjti, nagyheti énekünket idézi fel:

7) *O Haupt voll Blut und Wunden* — Ó, Krisztusfő, sok sebbel (EÉ 200)

(9–10. kottapélda)

Hans Leo Haßler dallama. Eredeti szövege: *Herzlich tut mich verlangen — Szi - vem szerint kívánom*. Ezzel a szöveggel már sem a német, sem a magyar énekeskönyvben nem szerepel. Az *O Haupt* szöveget Gerhardt Löweni Arnulf *Salve caput cruentatum* című (Jézus tagjaihoz szóló) verse nyomán írta.

A dallam fríg modusú, követve ezzel a hagyományt, ahol a bűnbánati, ill. a szenvedéstörténetről szóló énekekhez gyakran kapcsolják ezt a tonalitást. A korál $/:7+6:/7+6+7+6$ szótagszámú, ami 4 nagy 13-as sorra áll össze. A német énekeskönyv 10 versszakával szemben a magyar 4 strófát közöl (1, 4, 8, 10). J. S. Bach passióiban és egyéb műveiben (pl. a Karácsonyi oratóriumban) igen gyakran alkalmazza más szövegekkel is. Talán világszerte a legelterjedtebb korál.

O Haupt voll Blut und Wun-den, voll Schmerz und
 vol-ler Hohn, o Haupt, zum Spott ge-bun-den
 mit ei-ner Dor-nen-kron, o Haupt, sonst schön ge-
 zie-ret mit höch-ster Ehr und Zier, jetzt a-ber
 hoch schimp-fie-ret: ge-grü-Bet seist du mir!

9. kottapélda

Ó, Krisztusfő, sok seb-bel Meggyötrött, vé-re-ző,
 Te szű-rő tö-vi-sek-kei Meg-ko-ro-ná-zott Fő,
 Fény, di-cső-ség volt ré-szed, Most
 gúnyt űz-nek ve-led. Meg-csú-folt és le-
 né-zett Szent Fő, kö-szön-te-lek.

10. kottapélda

Végül vessünk egy pillantást a romantikus orgonairodalomra: Johannes Brahms két változatban is feldolgozta az *O Welt, ich muß dich lassen* és a *Herzlich tut mich verlangen* című korálokat.

Ecsedi Zsuzsa

A felhasznált irodalmat ld. lapunk előző számának VII (1998/1999) 508. oldalán, illetve Karénakeskönyv II. és Paul-Gerhardt—Chorheft 1976.